УДК 175

© Ольга Бойко
Українська академія банківської справи Національного банку України

РОЛЬ КУЛЬТУРИ ДОЗВІЛЛЯ В ЖИТТЄТВОРЧОСТІ ЛЮДИНИ

Аналізується концепція життєтворчості людини, де індивід розуміється як суб'єкт життя, творець власної долі. Розкрито роль культури дозвілля в активізації сутнісних сил індивіда, формуванні молодими людьми своїх нових життєвих стратегій, компетентностей. Акцентовано увагу на серйозному дозвіллі як формотворчому та виховному моменті.
Ключові слова: дозвілля, життєтворчість, культура.

Питання про специфіку людського існування безпосередньо пов'язане з питанням про суть і призначення культури, оскільки вона – не лише специфічний людський спосіб пристосування до довкілля, а й спосіб пристосування людини до екзистенційних умов існування. Будь-яка культура – це відносно стандартизована система відповідей на граничні питання людського існування, такі як, наприклад, у чому смисл життя людини та її призначення; якими мають бути стосунки між людьми, уявлення про світ і місце в ньому людини.

На всі ці запити допомагає відповісти й культура дозвілля, тому, що вона є набором ціннісних орієнтацій, системою поведінки на засадах вселюдських норм моралі, що сприяють самореалізації внутрішніх потенцій особистості у вільний час у процесі вільного вибору. В умовах ускладнення структури культурного простору (виникнення нових субкультур, розсіювання домінуючих культурних стратегій у віртуальному просторі культури), культура дозвілля стає засобом самоідентифікації індивіда, не лише визначає його особисті пріоритети, а й виражає приналежність до певних спільнот, у яких індивіди мають однакові інтереси і реалізують себе в певних формах дозвіллєвої практики. Тим самим, значення культури дозвілля в сучасному світі зростає, а питання щодо її вивчення стають дедалі більш ***актуальними*.**

Безпосередньо культурі дозвілля присвячено наукові публікації українських і зарубіжних учених – *Н.Бабенко, П.Бурдьє, М.Вебер, Ю.Габермас, О.Голік, Ж.Дюмазедьє, Ж.Дюмазедьє, Г.Зіммель, О.Ковтун, В.Піч, Г.Риккерт, О.Семашко, Е.Фромм, Ж.Фурастьє, А.Швейцер, М.Шеллер, В.Штерн, Н.Цимбалюк* та ін.

Особливе значення для повноцінного розв'язання проблеми мають праці сучасних філософів, де осмислення проблем культури здійснюється в межах аксіологічної інтенції та ціннісного дискурсу. Так, у працях *В.Андрущенка, С.Кримського, В.Малахова, Г.Гребенькова, С.Пролеєва, Н.Хамітова, Л.Сохань, І.Степаненко, М.Култаєвої* та інших дослідників аналізуються загальнотеоретичні аспекти аксіології а також проблеми цінностей у культурі загалом і культурі дозвілля зокрема. Але проблеми життєтворчості в науковій літературі висвітлені ще недостатньо. Тому ***мета*** цієї роботи – з'ясувати можливості культури дозвілля у виробленні індивідами якісно нового, власного підходу, задумів і рішень щодо організації свого вільного часу.

Допомогти людині позбавитись одноманітних буднів, нудних, нікому не потрібних вечорів, якщо вони витрачені задарма, знайти раціональні способи і форми проведення дозвілля – все це актуальне та складне завдання, розв'язання якого, безумовно, дозволить багатьом індивідам надати вільному часові вищого змісту, очистить його від впливів антикультури, розширить межі своєї діяльності, допоможе пізнати радість творчості. Але цьому потрібно навчити, навчаючи водночас і культурі дозвілля.

Ціннісні зрушення – це проблема, як західного суспільства, так і українського. Ми бачимо, що Україна пережила епоху посткомуністичних трансформацій та входження у світову спільноту. Для більшості українських громадян останні десятиліття стали періодом переоцінки цінностей, глибокої та хворобливої

трансформації засадничих настанов, життєвих орієнтирів. Тому в умовах посилення інформаційно-комунікативних змін, поглиблення глобалізаційних процесів, коли відбувається дегуманізація, криза ціннісної системи, духовності, коли людина розгублена й самотня, дуже важливо напрацювати нові ідеї, які б допомогли зайняти їй гідне місце вже в новому світі, вибрати власні життєві орієнтири та створити власне життя. І сьогодні однією з таких концепцій є ідея життєтворчості.

Ідея життєтворчості є вкрай важливою, тому що вона розуміється як творення нового буття, нової онтологічної реальності, і в ній нової людини. Тобто, це ідея перетворення духовної та соціальної реальності. Це поняття відображає життя не як біографію та творчість, а єдність творчості та життя. Таке життя виражає смислову та ціннісну єдність, будучи джерелом різних трансформацій.

Життєтворчість – це досить складне й багатогранне явище, смисл і зміст якого заслуговує глибокого аналізу. Життєтворчість можна охарактеризують як особливу духовно-творчу настанову з домінантою онтологічного характеру, джерелом якої є пафос свободи і могутність людської особистості. Як справедливо зазначив Б.Расел, “відчуття людської сили” стає домінуючим у свідомості людей та веде за собою напрацювання радикально нового світогляду, нового ставлення до природи, світу і людини [див.: 3].

Головна ідея в концепції життєтворчості: “Твори своє життя так, щоб воно було гідним утвердження”. Тобто, життєтворчість повинна бути відповідальним самовипробуванням особистості, в якому узгоджуються вимоги злагоди і “дружби з самим собою” та злагоди зі світом і “дружби з іншими”.

Життєтворчість працює не з переживанням, не з формами репрезентації явищ світу, а з самим світом, тобто вона спрямовує увагу людини не в себе, а назовні. Віктор Франкл наводив чудову метафору бумеранга в контексті критики ідеї самоактуалізації, пояснюючи, що самоактуалізація неможлива, якщо її сприймати як певну кінцеву мету. Бумеранг – це інструмент, зовсім не призначений для того, щоб він повертався, коли його кидаєш. Це зброя для полювання, призначена для того, щоб уражати ціль, потрапляти в тварину. Повертається той бумеранг, який не потрапив у мету. Так само, – каже В.Франкл, – наша заклопотаність самим собою, наш погляд всередину і наша зафіксованість на самоактуалізації є наслідком того, що ми схибили повз нашу мету у світі, повз той смисл у світі, на який наша діяльність має бути спрямована. Ми схибили і повернулися назад, як бумеранг. Якщо людина хоче прийти до себе, стверджує В.Франкл, її шлях іде через світ. Це і є шлях життєтворчості [див.: 4].

Аналізуючи проблему життєтворчості, варто зазначити, що життя проходить у соціальному просторі та часі, має реальний історичний вимір, об’єктивну логіку розвитку, яка зумовлена розвитком того світу, в якому живе та творить сама людина. Однією з форм самоздійснення людини є її діяльність, яка спрямована на створення свого життя та самої себе. Отже, можна сказати, що системотворчим принципом у житті людини є принцип діяльності, на якому наголошували ще К.Маркс та Ф.Енгельс. Так, люди заново, кожного дня відтворюють своє життя. Але, треба додати, що людина також є соціальним суб’єктом, який реалізує свою соціальну сутність [2]. Тому, життєтворчість є діяльнісним процесом створення людиною самої себе та конструювання свого життя.

Житєтворчість – це особлива, вища форма прояву творчої природи людини. Вона сприяє самостійному творчому вибору та використанню засобів, які потрібні для реалізації її індивідуального життєвого проекту. Компетентне ставлення особистості до життя означає потребу в самопізнанні, саморозумінні, самореалізації у різних видах творчої діяльності. А також, що вкрай важливо: проблемне бачення свого життя, усвідомлене вирішення міжособових непорозумінь, усвідомлена й адекватна оцінка результатів своєї життєдіяльності; висока культура споживання, відповідальне ставлення до свого здоров’я, фізичного розвитку, філософське, естетичне усвідомлення свого життя; організація свого бюджету часу, зокрема вільного.

Звернімо увагу на те, що дозвілля також пов'язане з активізацією духовних інтересів, які спонукають молоду людину до активних пошуків, стимулюють пізнавальну діяльність, що полягає, наприклад, у систематичному читанні серйозної літератури, відвідин музеїв, виставок тощо. Пізнавальна діяльність дає безпосереднє задоволення, маючи самостійну цінність для людини. Тут набирає силу найсерйозніший спосіб проведення вільного часу, розрахований безпосередньо не на споживання, а на створення культурних цінностей – творчість.

Загалом, елементи творчості містять у собі багато форм дозвілля, до того ж можливості творити відкриваються всім без винятку. Але, якщо мати на увазі власне творчі форми дозвілля, то їх суть полягає в тому, що свій вільний час людина присвячує створенню чогось нового, цікавого. Потреба у творчості властива кожній людині, надто ж молодій. Творчість приносить справжнє задоволення і водночас є засобом духовного вдосконалення. Творчою може бути будь-яка діяльність, якщо вона захоплює, вбирає у себе кращі душевні сили та здібності людини. Звичайно, дозвіллєва творчість, яка є переважно аматорською справою, не завжди досягає вищого, професійного рівня, проте, будучи надійним засобом розкриття таланту кожної людини, має великий суспільний ефект.

Життя людини є не просто біологічним процесом, а й творчим. Особистість постає суб'єктом життя, засадами існування якого є життєтворчість – духовно-практична діяльність індивіда, спрямована на творче проектування та здійснення свого життєвого проекту. Розробляючи, корегуючи та здійснюючи свій життєвий сценарій, особистість оволодіває мистецтвом жити – особливим умінням, яке ґрунтується на глибокому знані життя, розвинутій самосвідомості та оволодінні системою способів, методів і технологій життєтворчості. Життєтворчість є способом розв'язання життєвих завдань. Цей процес упорядковує особисту родову картину життя і є способом його вдосконалення. Але, крім родової сутності людини, в її здатності до адаптації в мінливих нестандартних зовнішніх умовах, у можливості пристосовуватися до своїх потреб, є ще "соціальна творчість" – така соціальна взаємодія, в якій людина виявляє себе суб'єктом суспільних відносин, активним учасником створення системи суспільних зв'язків, ініціатором соціальних новацій, що ведуть до конструктивних перетворень в інституціональних взаємозв'язках. Це означає, що людина здатна будувати свої стосунки з іншими людьми у межах певної організації, впливати на "правила гри" у суспільних структурах.

Життєтворчість, отже, можна трактувати як особливу, вищу форму вияву творчої природи людини, яка сприяє вибору стратегій життя, розробці життєвих планів і програм, реалізації її індивідуального проекту. Процес життєтворчості є постійним. Його реалізація здійснюється навіть у вільний час, коли людина відпочиває чи розважається. Але вільний час можна використовувати по-різному. Тож людина культурна та вихована, яка прагне самовдосконалення та самореалізації, вільний час також будує та використовує "з розумом".

Зважаючи на сказане, дозвілля як соціокультурний феномен не залишається неупередженим свідком змін, що безперервно відбуваються, а вбирає нові й нові риси, видозмінюючись відповідно до трансформацій культурних стереотипів, які живлять та визначають стосунки людей до проблем зайнятості, праці, відпочинку, свободи. Цьому сприяють і різноманітні форми дозвілля, зокрема серйозне дозвілля.

Серйозне дозвілля – це заняття, що відкривають перед людиною різноманітні можливості та мають певну комплексність. Цей вид дозвілля відрізняється від "випадкового", або "несерйозного" дозвілля, яке пропонує зазвичай набагато менше можливостей. Він є простішим за структурою та рідко передбачає досконалість виконання. У серйозному дозвіллі реалізується кар'єра поза роботою та набуваються спеціальні навички й знання. Характерними рисами серйозного дозвілля є самореалізація, духовне зростання, самовираження, відчуття досягнення, підвищення

самооцінки, участь у соціальній взаємодії та відчуття приналежності до спільноти, самовинагорода [див.: 5, с.6]. Також, учасники серйозного дозвілля мають тенденцію чітко ідентифікувати себе із заняттями, які вони обрали. Серйозне дозвілля передбачає особливий спосіб життя, ідентичний його учасникам. Він може замінити те, що люди колись знаходили в роботі, наприклад, яку втратили, або, навпаки, реалізувати бажання творити картини, дизайнерські задуми тощо.

В умовах трансформації суспільств, зокрема, українського, особливої значущості набуває питання формування молодими людьми нових життєвих стратегій, компетентності, конкурентоспроможності, посилення гнучкості та мобільності соціальної поведінки. Чим більший життєвий ресурс людини, тим більші її соціальні можливості, тим легше подолати кризи настрою, набути конструктивно-перетворюючих позицій. Саме цьому сприяє життєтворча настанова індивіда та його життєва компетентність.

Життєва компетентність є домінантою нової школи [див.: 1, с.169]. Вона є інтегральним утворенням, структура якого включає знання (про себе, законів життя, про світ); життєву мудрість; норми поведінки; аналітичні, поведінкові, прогностичні життєтворчі здібності; усвідомлений та неусвідомлений індивідуальний життєвий досвід; життєвий досвід інших осіб (як наслідування і творче використання); життєві досягнення (особисте щастя, соціальний статус, самореалізація).

Висновки. Сказане дає підстави стверджувати, що ієрархія особливих цінностей певного індивіда з домінуванням у них тих або тих цінностей формуватиме поле життєвих цінностей людини, самоактуалізацію та життєтворчість, яка в кінцевому рахунку впливає на формування мистецтва жити. А щодо суспільства, то на сучасному етапі перспективи розвитку матимуть ті держави, які зможуть забезпечити умови для розгортання креативної суті людини, передусім для реалізації її соціальної творчості. Суспільство, яке здатне не лише до науково-технічної модернізації, а й до вдосконалення своїх організаційних структур, зможе забезпечити собі тривалу перспективу існування у світовому процесі. Так званий людський капітал нині стає основним стратегічним ресурсом держав. Долі країн у найближчому майбутньому на глобальному рівні вирішуватиме наявність талановитих людей в усіх видах творчості, їх “критична маса” у складі населення.

Безпосередньо культура дозвілля як результат педагогічного впливу і самовиховання – це сукупність одночасно діючих інтелектуальних, емоційних і вольових чинників організатора вільного часу. Тому потрібно розвивати такі види дозвілля, які зможуть задовольняти людей, стануть джерелом розвитку особистості та суспільства, допоможуть перетворювати вільний час в оптимальний стиль проведення дозвілля – “серйозне дозвілля”. Потрібно вчитися бачити у кожному виді дозвілля весь його зміст, усі його аспекти – пізнавальний, естетичний, виховний, розважальний. Це допоможе правильно керувати своїм власним розвитком корегувати свій особистий розвиток та будувати власне життя.

Література

1. Життєва компетентність особистості: Науково-методичний збірник /[за ред. Л.В.Сохань, І.Г.Єрмаков]. – К.: «Богдана», 2003. – 520 с.
2. Маркс К. Немецкая идеология /К.Маркс //К. Маркс и Ф. Энгельс. Сочинения. М., 1955. Т. 3. – с. 31-32.
3. Рассел Б. История западной философии: в 2-х т. /Б.Рассел. – М.: Миф, 1993. – Т.2.– 445 с.
4. Франкл В. Людина у пошуках сенсу /В.Франкл. М.: Прогрес, 1990.
5. Stehbins R.A. The Liberal Art Hobbies: A Neglected Subtype of Serious Leisure /R.A.Stehbins //Loisir et Society and Leisure 16: 173-186. 1994

Summary

Boyko O. The Role of Leisure Culture in the Lifecreation of Individuals. The problems of lifecreation forming are considered in the article, and especially in modern time. The leisure culture role in this process is shown. The attention is paid to the creative and upbringing role of a serious leisure in the individual’s formation. Keywords: leisure, serious leisure, lifecreation.